

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นหลักการการพัฒนาจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ โดยใช้หลักไตรสิกขา ๓ ศีล สมาธิ ปัญญา ๑) เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการทำวิจัยในเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง จำนวน ๑๖ คน และอดีตเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดป่าเวียงทอง จำนวน ๑ รูป และประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าการพัฒนาจริยธรรมเป็นการพัฒนาในด้านศีล หลักธรรมระดับต้นหรือขั้นพื้นฐานแบ่งออกเป็น ๒ ชั้นได้ คือ ชั้นหยาบ เว้นการประพฤติชั่วทางกายวาจาเรียกว่า เบญจศีล ศีลแปดวา ปกติกการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ศีลขั้นต้นที่ถือว่า เป็นพื้นฐานแห่งศีลทั้งปวง ขยายออกไปเป็นศีล ๘ เรียกว่า อุโบสถศีล และขยายศีลออกเป็นศีล ๑๐ เช่น ศีลของสามเณร เป็นต้น แต่ก็ล้วนมีศีล ๕ เป็นพื้นฐาน หลักธรรมระดับกลางเป็นหลักคำสอนที่ควรประพฤติปฏิบัติให้กระทำดีเพราะมีเหตุมีผลในตัวเองเป็นหลักปฏิบัติที่สูงกว่าหลักจริยศาสตร์ขั้นต้นที่กล่าวมาแล้วซึ่งได้แก่กุศลกรรมบถ (๑) ความดีทางกาย เรียกว่ากายสุจริต ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม (๒) ความดีทางวาจา เรียกว่าวจีสุจริต ได้แก่ เว้นจากการพูดปด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อไร้สาระ และ (๓) ความดีทางใจเรียกว่า มโนสุจริตได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่คิดบงการผู้อื่น ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม หลักธรรมระดับสูงหรือขั้นสูงเป็นหลักและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความสิ้นทุกข์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาเถรวาท ผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยสติปัญญาและความมานะพยายามอย่างแรงกล้าจึงจะสำเร็จตามความปรารถนา หลักธรรมขั้นนี้ คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ พระธรรมเป็นเครื่องละเอียดลึกซึ่ง โดยเฉพาะหนทางการดับกิเลส ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักไตรสิกขาในเรื่องของศีล สมาธิ และปัญญา ศีลโดยทั่วไป คือ การงดเว้นจากการทำบาป ทางกาย วาจา เป็นต้นและยังมีศีลที่ละเอียดยิ่งไปกว่านั้นที่เป็นศีล ที่เรียกว่า อธิศีล อันเป็นศีลที่เกิดพร้อมกับสมาธิและปัญญา สมาธิโดยทั่วไปคือ การนั่งสมาธิให้

สงบ แต่ในทางพระพุทธศาสนาจะใช้คำว่า อธิจิตสิกขา หรือ บางครั้งใช้คำว่า สัมมาสมาธิ ที่มุ่งหมายถึง การเจริญสมถภาวนา และ สมาธิที่เกิดพร้อมกับปัญญาในปัญญาขั้นวิปัสสนา ปัญญา ปัญญาในพระพุทธศาสนา ก็มีหลายระดับ แต่ คือ ความเห็นถูกเช่น เชื้อกรรมและผลของกรรม ปัญญาขั้นการฟัง การศึกษา ปัญญาขั้นสมถภาวนา และปัญญาขั้นวิปัสสนาภาวนา จะต้องรักษาศีลก่อน แล้วค่อยอบรมสมาธิ และจึงจะไปเจริญวิปัสสนาได้ที่เป็นปัญญาคับ ต้องเข้าใจพื้นฐานก่อนว่า จิตเมื่อเกิดขึ้น จะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยหลายดวง แม้ขณะที่เป็นสติปัญฐานหรือวิปัสสนา ขณะนั้นก็เป็นจิตที่เป็นกุศลประกอบด้วยปัญญา มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยหลายดวง ขณะที่ สติปัญฐานเกิด ขณะนั้นมี สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ทั้ง ๒ นี้ เป็น (อธิปัญญา) และมีสัมมาวิริยะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (เป็นอธิจิต หรือสมาธิ) และมีเอกัคคตา เจตสิกที่เกิดพร้อมกับสติปัญฐาน ที่เป็นองค์ของสมาธิ ด้วยและมีศีลด้วยในขณะที่สติปัญฐานเกิด คือ อินทริยสังวรศีล ศีลที่เป็นการสำรวมทางตาหู จมูก ลิ้น กายและใจ ในขณะนั้น ครับ เป็นอธิศีล หรือ สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นอธิศีล ก็เกิดพร้อมกับ สมาธิและปัญญาในขณะที่อริยมรรคเกิด มรรค หมายถึง หนทาง ซึ่งมีทั้งทางถูกกับทางผิด ถ้าเป็นหนทางที่ถูกต้องเป็นไปเพื่อการอบรมเจริญปัญญา ถ้าเป็นกล่าวมรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้ว ย่อมเป็นหนทางถูก เป็นหนทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดง เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลส เป็นหนทางที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย อริยมรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูก ,ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ๑. ดำริในการออกจากกาม ๒. ดำริในการไม่พยาบาท ๓. ดำริในการไม่เบียดเบียน สัมมาวาจา คำพูดชอบ คือ ๑. จดเว้นจากการพูดปด ๒. จดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. จดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๔. จดเว้นจากการพูดเพื่อแฉ่ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ ๑.จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒.จดเว้นจากการลักทรัพย์ ๓.จดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากมิฉาชีพซึ่งเป็นไปทางกาย หรือวาจาที่ทุจริต สัมมาวายามะ ความเพียรชอบที่เกิดกับกุศลจิตที่เป็นไปพร้อมกับสติปัญฐาน และ วิปัสสนาญาณ เป็นความเพียรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง สัมมาสติ การระลึกชอบ ระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม จนปัญญาที่กำลังประจักษ์แจ้งสภาพธรรมไปตามลำดับเกิดขึ้น สัมมาสติที่ระลึกที่ลักษณะของนิพพาน สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ ขณะที่สติปัญฐานและวิปัสสนาญาณ เกิด สัมมาสมาธิทำจิตและเจตสิกอื่นให้ตั้งมั่นในอารมณ์คือนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่ ปัญญาจะได้รู้ชัดลักษณะของนามรูปนั้นๆ และเมื่อมัคคจิตเกิดขึ้นสัมมาสมาธิก็ทำให้จิต และเจตสิกอื่นตั้งมั่นในอารมณ์คือนิพพาน

๕.๑.๒. หลักการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่ แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

หลักการการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ พบว่า มีหลักการพัฒนาจริยธรรมดังนี้ ๑. เน้นปฏิบัติธรรมตามธรรมชาติ ๒. เป็นวัดเน้นหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เน้นการปฏิบัติในข้อวัตรข้อปฏิบัติ ปฏิบัติในครูบาอาจารย์ ปรับการพัฒนาจริยธรรมโดยใช้หลัก สัปปายะ ๗ โดยมีกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมเป็นกิจกรรมหลักของวัดป่าเวียงทองโดยมีกิจกรรม ๑๓ กิจกรรม มี ด้านศีลทางสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) ได้มี มีการปฐมนิเทศ สอนสาธิต แก่ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมใหม่ เพื่อให้ทราบข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ เช่นการกราบ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน เป็นต้น มีการสวดมนต์ไหว้เข้า เย็น ทุกวัน สมาทานศีล ๘ หรือบททวนศีลทุกวัน ๗ คำ ๑๔ คำและปลุกป่า ไผ่เย็น

ต้น ไม้ประดับ ปลุกผักสมุนไพร ไร่สารพิษ และนำมาปรุงเป็นอาหารและยา เช่น น้ำสมุนไพรเพื่อปรับสมดุล ต้มอาบ แช่มือแช่เท้า อบสมุนไพรส่งเสริมสุขภาพเชิงป้องกัน ตามแนวทางแพทย์ทางเลือกวิถีธรรมได้แก่ ๕ กิจกรรมย่อยผ้าสบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน ด้วยน้ำแก่นขนุน ทุก ๗ คำ ๑๔ คำ ผู้ปฏิบัติตามศีลอย่างเคร่งครัด ได้พัฒนาจริยธรรมด้านศีล และบางคนได้พัฒนาจาก ศีล ๕ เข้ามารักษาศีลอุโบสถศีลในวันพระทำให้ การพัฒนาจริยธรรมด้านศีลดีขึ้นเป็นไปตามลำดับเพิ่มจำนวนระยะเวลาในการปฏิบัติของผู้เข้ารับการ ปฏิบัติโดยเริ่มตั้งแต่ ๕ ปี ๑๐ ปี ๑๕ ปี ๑๘ ปี และถือปฏิบัติด้านศีลทำให้การพัฒนาจริยธรรมด้านศีล อย่างต่อเนื่อง ด้านสมาธิทางสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) ได้มีการจัดกิจกรรม ทำสมาธิรูปแบบต่าง ๆ เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิโดยเน้นหลักการปฏิบัติด้วยการเจริญอานาปานสติโดย การกำหนดลมหายใจเข้าออก กำหนดลมหายใจเข้าว่า พุท กำหนดลมหายใจออกว่า ธो อาจารย์ใหญ่สาย พุท-ธอ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยผู้ปฏิบัติธรรมได้นำไปประพจน์ปฏิบัติจนเกิดการพัฒนาจริยธรรม ด้านสมาธิปฏิบัติได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง สามารถนำสมาธิไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี สามารถนำสมาธิไปใช้ในกิจกรรมประจำวันได้ และปฏิบัติภายในวัดและปฏิบัติบ้านได้เป็นอย่างดี มีการ สวดมนต์สร้างสมาธิ มีการจัดชุดควัตรภายนอกสถานที่ ตามโอกาสที่เหมาะสม จัดปฏิบัติธรรมประจำปี ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ เป็นเวลา ๑๐ วัน และด้านปัญญาได้เน้นให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้มีการเจริญปัญญา ทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑ สุตระมะยะปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง ๒ จินตามะยะปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการ คิดพิจารณา ๓ ภวานามะยะปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรมบ่มนิสัย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถนำการพัฒนาจริยธรรมด้านปัญญาไปใช้เมื่อประสบความทุกข์ และมีปัญญาเป็นแนวทางดำเนินได้อย่างถูกต้อง ตามครรลองคลองธรรมได้ตามหลักอริยสัจ ๔ โดยประกอบ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค สามารถเข้าใจใน หลักธรรมคำสอน เข้าใจหลักปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง คัดเลือกพระ แม่ชี และผู้สนใจเข้ารับการอบรม แพทย์วิถีธรรมเชิงพุทธ ที่สวนป่านาบุญ (หมอเขียว) จังหวัดมุกดาหาร และที่ห้อมบุญโสภณ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ เพื่อปรับเปลี่ยนแนวความคิดดูแลสุขภาพตนเอง เผยแพร่แนวคิดและองค์ความรู้สู่ชุมชน

ผลการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่ แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ในด้านศีล สมาธิ ปัญญา พบว่าผู้ปฏิบัติ ได้รับผลจากการพัฒนาจริยธรรมด้านสมาธิ เกิดภูมิต้านทานจิตใจดีขึ้น เกิดกระบวนการคิดรวดเร็ว และมีผู้ ปฏิบัติบางท่านอาจจะมี IQ, EQ, MQ, AQ, IQ ตามลำดับ คือความฉลาดทางสติปัญญา (Intelligence Quotient) EQ คือความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Quotient) AQ คือความสามารถในการแก้ไข ปัญหา (Adversity Quotient) HQ คือความสามารถในการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ (Health Quotient) MQ คือคุณธรรม จริยธรรม (Moral Quotient) ดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองด้วยอารมณ์ แจ่มใส ไม่โกรธง่าย มีสติในการคิดตัดสินใจ จิตนิ่งเป็นสมาธิมากขึ้น สมาธิยาวขึ้น ทำให้การทำงานมีความ มุ่งมั่นมากขึ้นและสามารถจัดระบบการทำงานได้ดี มีปัญญาใคร่ครวญ พิจารณา ไตร่ตรอง ปัญหาในอดีตที่ ผ่านมานำมาพิจารณาใคร่ครวญจนเห็นโทษของเหตุที่ขาดศีล ขาดสมาธิ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สนใจใน การประพจน์ปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขามากขึ้นจนเห็นเป็นประจักษ์ด้วยตนเอง ได้รับผลการปฏิบัติ ด้วยตนเอง สามารถแก้ไขปัญหาคือความทุกข์ดับทุกข์ได้ในอริยสัจ ๔ เพิ่มพูนสติปัญญา สามารถรู้จัก วิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิต รู้จักนำหลักธรรมมาดำเนินชีวิตให้สมดุลรู้จัก โยนิโสมนสิการ คือใคร่ครวญ ทบทวนมากขึ้นมีการพัฒนาจริยธรรมด้านศีล,ด้านสมาธิและด้านปัญญาเพื่อ

ดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ถูกต้อง สร้างความภาคภูมิใจและพอใจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทั้งทางโลกและทางธรรม

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่

จากประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน ได้ให้แนวทางการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง ด้านศีล พบว่า การพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการพัฒนาจริยธรรมในระดับขั้นพื้นฐาน ระดับต้น คือ เบญจศีล (ศีล ๕) เบญจธรรม (ธรรม ๕) เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เบื้องต้นแก่ผู้เข้าประพฤติปฏิบัติธรรม ควรสร้างศีลในพื้นฐานของตัวบุคคล โดยการรักษาศีลเพื่อทำจิตให้เกิดสมาธิ ควรชำระศีลให้สะอาดบริสุทธิ์ก่อนจะเข้าสู่ขั้นสมาธิหรือปฏิบัติศีลได้ให้เกิด และจะใช้เป็นหลักในการประกันชีวิต โดยใช้หลักศีล ๕ เข้ามาจะประกันชีวิตอย่างยั่งยืนและมั่นคงทั้ง ๕ ข้อ ในเรื่องของศีลประกันชีวิตทุกข้อให้เกิด ควรมีการพัฒนาด้านกายภาพและศีลภาวนา พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน ได้ให้แนวทางการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง ด้านสมาธิ พบว่า ควรเน้นให้เห็นถึงสมาธิในไตรสิกขาที่มีความสัมพันธ์กับสัมมาสมาธิในอริยมรรคมีองค์แปด ข้อว่าสัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ หมายถึง เอกัคคตาจิตที่เกิดกับกุศลจิต ในขณะที่สติปัญญานและวิปัสสนาญาณเกิดสัมมาสมาธิทำจิตและเจตสิกอื่นให้ตั้งมั่นในอารมณ์คือนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อที่ปัญญาจะได้รู้ชัดลักษณะของนามรูปนั้นๆ และเมื่อมีคคจิตเกิดขึ้นสัมมาสมาธิก็ทำให้จิต และเจตสิกอื่นตั้งมั่นในอารมณ์ สมาธิในไตรสิกขามีความสัมพันธ์กับมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาวายามะ สัมมมาสติ และสัมมาสมาธิ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ หมายถึง ความเป็นไปพร้อมกับสติปัญญาน และวิปัสสนาญาณเป็นความเพียรที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ควรมีการบูรณาการกับวิธีการทำสมาธิของอาจารย์ใหญ่ ๕ สาย ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) เพื่อเป็นการทูลฐิสัยมาตา มีความเห็นตรงกัน ไปในทิศทางเดียวกัน และควรส่งเสริมการสวดมนต์เพื่อให้เยาวชนมีนิสัยการสวดมนต์ เพราะการสวดมนต์เป็นการฝึกสมาธิอีกประการหนึ่ง และยังมีอาณิสยสักกิกนันทนัประการในด้านสมาธิ และสมาธิเป็นการพัฒนาด้านจิต คือจิตภาวนา การพัฒนาทางด้านจิตใจ

นอกจากนี้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน ยังได้ให้แนวทางการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง ด้านปัญญา พบว่าได้มีการพัฒนาจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควรมีหลักสูตรส่งเสริมด้านปัญญาและรูปแบบ การพัฒนาจริยธรรมหรือสร้างรูปแบบ (patterns) ควรมีการพัฒนาจริยธรรมที่เป็นรูปธรรม ควรเน้นโฟกัสไปที่ บุคลากร เด็ก เยาวชนให้เข้าถึงหลักธรรม ควรมีหลักปฏิบัติธรรมให้เกิดปัญญา วิธีการสอนควรมีสื่อเทคโนโลยีเข้ามาบูรณาการและประยุกต์กับการสอนแก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงหลักธรรม เพื่อเด็กและเยาวชนเข้าใจหลักปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้น ควรมีการส่งเสริมด้านปริยัติธรรมแก่บุคลากรให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับหลักธรรมและผู้เข้าปฏิบัติธรรมก่อนเข้าสู่การปฏิบัติธรรม ควรให้ผู้เข้ามาปฏิบัติได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติธรรม ถึงจะเกิด

ปัญญา และมีการพัฒนาด้านปัญญา ปัญญาภาวนา หรือปัญญา ๓ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, ๑) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล ๒) สุตมยปัญญา คือปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน ๓) ภาวนามยปัญญา คือปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ อย่างถูกต้องและจึงจะเป็นการพัฒนาจริยธรรมที่สมบูรณ์

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ค้นพบ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ การพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ พบว่า วัดป่าเวียงทองเป็นวัดป่ากรรมฐานและเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) โดยมีพระอธิการสุทินันท์ สุทธิญาโณ อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าเวียงทองเป็นผู้ก่อตั้งและได้นำวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานอาจารย์ใหญ่สายพุทธ-โธ ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และมีการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยใช้หลักไตรสิกขา ๓ เป็นหลักพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ คือปฏิบัติด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา เพื่อเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองของผู้ปฏิบัติได้พัฒนาตนเองในด้านศีล คือการปฏิบัติให้เป็นคนดี มีความประพฤติทั้งทางกายกายและวาจา ด้านสมาธิ คือการตั้งสติให้ตั้งมั่น มีความสงบ มีจิตตั้งมั่นในการประกอบกิจการงานและด้านปัญญา คือการพัฒนาบุคคลกรได้พัฒนาปัญญาเกิดความรู้ทักษะใหม่ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่และสามารถแก้ไขปัญหาได้ให้เป็นมรรคเป็นผลสอดคล้องพระครูวิริยาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ)^๑ ได้ทำการศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาวัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพระบุญชู กัลณ^๒ ได้ทำการศึกษาการวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวไว้ในบทสรุปตอนหนึ่งความว่า การที่จะเข้าใจการศึกษาไตรสิกขาให้ครบกระบวนการนั้นพระพุทธศาสนาได้อธิบายกิจที่พึงทำต่อความจริงอันประเสริฐที่เรียกว่าอริยสัจ ๔ ให้ถูกต้องเป็นเบื้องต้นกล่าวคือ ในอริยสัจนั้น มรรคเป็นหลักการที่ชี้แนะให้ลงมือปฏิบัติ(ภาวนา) เพื่อไปสู่จุดหมาย(นิโรธ) และมรรคเป็นองค์ธรรมที่แสดงให้เห็นทางอันประเสริฐที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ โดยอาศัยปัญญา ศีล และสมาธิแต่เนื่องจากกว่าคนโดยส่วนใหญ่แล้วมักมีอวิชชามากกว่าปัญญา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงได้ยกย่องวิธีการหรือได้ปรับมรรคอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้มองเห็นและง่ายต่อการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น เรียกว่า

^๑พระครูวิริยาณสุนทร (จรินทร์ อาบคำ), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษา วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๒พระบุญชู กัลณ, “การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

ไตรสิกขา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสำราญ เพียนอก^๓ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นจากผลการศึกษาระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่นระดับอุดมศึกษาตามหลักการดำเนินชีวิต มรรคมีองค์ ๘ ในระดับอุดมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีระดับมาก ได้แก่ ด้านความเห็น ด้านความเพียร และด้านสติการระลึกรู้ส่วนด้านที่มีระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านสมาธิความตั้งมั่น ด้านการเลี้ยงชีพ ด้านความคิด ด้านการพูดและด้านการกระทำดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี หลักการของสมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีความคิดแน่วแน่ ตั้งใจจริง นั่นคือ มีความเพียร มีสมาธิในการเรียน และหลักของปัญญา จะฝึกหัดอบรมให้เด็กมีความเห็นที่เป็นสัมมาทิฐิ ประเด็นการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้พัฒนาอย่างถูกต้อง ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ จึงได้เน้นการพัฒนาจริยธรรมโดยใช้หลักไตรสิกขา ๓ แก่บุคคลกรและผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าเวียงทอง

๕.๒.๒ กิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง พบว่า วัดป่าเวียงทองมีกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมถึง ๑๓ กิจกรรมแยกเป็นด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ประพฤติปฏิบัติตามกิจกรรมของทางวัดจนเกิดการพัฒนาจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ๓ ศีล สมาธิ ปัญญา และอริยมรรคมีองค์ ๘ กิจกรรมเหล่านี้เป็นนโยบายของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง เพื่อให้ถือประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้การพัฒนาตนเอง สามารถพัฒนาทั้ง ๔ ด้านโดยใช้หลักภาวนา ๔ คือ ด้านกาย (กายภาวนา) ด้านศีล (ศีลภาวนา) ด้านจิต (จิตภาวนา) ด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) สอดคล้องกับ พิชญ์รัตน์ บุญช่วย^๔ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสร้างภาวนา ๔ โดยเน้นหลักไตรสิกขา พบว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอน และมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กันจนถึงความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้ครอบงำของกิเลสและให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้วจึงเป็นฐานในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ ๕ จนจิตนิ่ง สงบ เป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การทำงานแล้วแล้วจึงสามารถให้ปัญญาพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏขึ้นเป็นจริงและรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพระพุทธินันท์ บุญเรือง^๕ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากมายที่สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันได้ เช่น หลักทฤษฎีธัมมิกัตถ สังวัตตนิกธรรม สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม อิทธิบาท มรรค สัจโยชน์ หรือรวมเรียกว่า ไตรสิกขา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการพัฒนาคน หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ใน

^๓สำราญ เพียนอก, พันตำรวจเอก, “การดำเนินชีวิตตามแนววิถีพุทธของวัยรุ่น” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๔พิชญ์รัตน์ บุญช่วย, การศึกษากระบวนการสร้างภาวนา ๔ โดยใช้หลักไตรสิกขา, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๕พระพุทธินันท์ บุญเรือง, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๙).

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เหมาะสมและเกิดประสิทธิผลซึ่งมีเป้าหมายในการพัฒนาหลัก ๆ อยู่เพียง ๔ อย่างคือ การพัฒนากาย การพัฒนาศีล การพัฒนาจิตจึงนำมาซึ่งกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทองและการพัฒนาปัญญาที่มีการพัฒนาทั้งสามด้าน มีด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมได้มีความศรัทธา เลื่อมใส และมีพลังทำให้การพัฒนาจริยธรรมเกิดมรรคเกิดผล เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม ทำให้เกิดความศรัทธา ปสาทะในพระพุทธศาสนามากขึ้น การปฏิบัติเน้นศีล สมาธิ ปัญญา จึงถือว่าการพัฒนาจริยธรรมที่ถูกทิศถูกทางตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเจริญศีล สมาธิ ปัญญาให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวัน ฉลาดในอารมณ์ ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ เพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่ผู้ปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่ง ข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

๑) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ได้แก่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง ตำบลเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ตลอดจนจนถึงสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอื่นๆ สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นกรอบในการกำหนดแนวนโยบายในการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทขององค์กร เพื่อเป็นการพัฒนาจริยธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้เจริญมั่นคง และยั่งยืน

๒) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับบุคคลกรของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ตลอดจนคณะสงฆ์ในเขตปกครอง ควรเน้นสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ด้านวิปัสสนา ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจริยธรรมแก่บุคคลกร พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ปฏิบัติธรรม ในองค์กรให้เป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนต่อการพัฒนาจริยธรรมด้านบุคคลกร

๓) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ จากงานวิจัยนี้พบว่าปัญหาในการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ยังขาดบุคคลกรด้านวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และเป็นผู้ที่มีสุปฏิปันโน และยังมีพระวิปัสสนาจารย์มีจำนวนน้อย และผู้ปฏิบัติธรรมยังขาดองค์ความรู้พระพุทธศาสนา และองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรม พัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และพัฒนาองค์กร เกิดการพัฒนาจริยธรรมอย่างยั่งยืน และเข้มแข็ง ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธเถรวาทโดยใช้หลักไตรสิกขา ๓ จึงเป็นหลักการพัฒนาจริยธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแพร่แห่งที่ ๑ (ธรรมยุต) วัดป่าเวียงทอง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เพื่อเป็นพัฒนาจริยธรรมของวัดป่าเวียงทองให้เกิดความรู้และสามารถนำเผยแพร่ให้กับองค์กรของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งอื่น ให้มีการพัฒนาจริยธรรมต่อไป

๕.๔ ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อประสิทธิภาพในการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับผลการพัฒนาจริยธรรม
- ๒) ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำในพัฒนาจริยธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
- ๓) ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการการพัฒนาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด